

INNOVATSION IQTISODIYOT SHAROITIDA KICHIK VA O'RTA BIZNES INTEGRATSIYASINING SAMARADORLIK MODEL

Reimbergenov Xurrambek Xushnudovich

AT Aloqabank Xorazm hududiy kompleks xizmatlar ko'rsatish markazi

Chakana biznes bo'limi 1-toifali menejeri

<https://doi.org/10.5281/zenodo.17301378>

Annotatsiya. Ushbu maqolada innovatsion iqtisodiyot sharoitida kichik va o'rta biznes subyektlarining integratsiyasi jarayonlari, ularning iqtisodiy tizimdagi o'rni va o'zaro hamkorlik samaradorligi tahlil qilinadi. Shuningdek, O'zbekiston misolida kichik va o'rta biznes o'rtasidagi kooperatsiya mexanizmlari, innovatsion infratuzilma elementlari hamda integratsiya samaradorligini baholash modeli ishlab chiqiladi.

Аннотация. В данной статье анализируются процессы интеграции субъектов малого и среднего бизнеса в условиях инновационной экономики, их роль в экономической системе, а также эффективность взаимного сотрудничества. Кроме того, на примере Узбекистана разрабатывается модель оценки эффективности интеграции, рассматриваются механизмы кооперации между субъектами малого и среднего бизнеса и элементы инновационной инфраструктуры.

Abstract. This article analyzes the processes of integration between small and medium-sized business entities in the context of an innovative economy, their role in the economic system, and the effectiveness of their mutual cooperation. In addition, based on the example of Uzbekistan, the paper develops a model for assessing the effectiveness of integration, examines cooperation mechanisms between small and medium enterprises, and explores the elements of the innovation infrastructure.

Kalit so'zlar: Innovatsion iqtisodiyot, kichik biznes, o'rta biznes, integratsiya, samaradorlik modeli, klaster, texnopark, raqamli transformatsiya.

Ключевые слова: Инновационная экономика, малый бизнес, средний бизнес, интеграция, модель эффективности, кластер, технопарк, цифровая трансформация.

Keywords: Innovative economy, small business, medium business, integration, efficiency model, cluster, technopark, digital transformation.

Kirish

Innovatsion iqtisodiyot zamonaviy iqtisodiy rivojlanishning eng muhim yo'nalishlaridan biri bo'lib, unda raqobatbardoshlik, texnologik yangilanish va intellektual resurslardan samarali foydalanish ustuvor ahamiyat kasb etadi. Shu nuqtai nazardan, kichik va o'rta biznes subyektlari innovatsion iqtisodiyotning asosiy harakatlantiruvchi kuchlari sifatida namoyon bo'lmoqda. Ular o'zining moslashuvchanligi, tejamkorligi, yangi texnologiyalarni tez o'zlashtirishi, mahalliy resurslardan unumli foydalanishi va ijtimoiy-iqtisodiy muhitda raqobatni kuchaytirish xususiyati bilan ajralib turadi.

Biroq, innovatsion iqtisodiyot sharoitida kichik va o'rta biznesning alohida rivojlanishi ko'plab cheklovlarga duch keladi. Eng asosiy muammo – bu resurslar va imkoniyatlarning tarqoqligi, innovatsion infratuzilmaning yetarli darajada shakllanmaganligi, shuningdek, ularning yirik ishlab chiqaruvchilar bilan integratsion aloqalarining sustligi. Shu sababli bugungi kunda kichik va o'rta biznesni bir-biri bilan hamda yirik biznes va ilmiy tashkilotlar bilan integratsiyalashuviga asoslangan yangi model zarur.

Integratsiya – bu iqtisodiy subyektlar oʻrtasidagi oʻzaro hamkorlik tizimi boʻlib, u resurslardan, texnologiyalardan va bilimlardan birgalikda foydalanish orqali umumiy iqtisodiy samaradorlikni oshirishga xizmat qiladi. Innovatsion iqtisodiyotda integratsiya mexanizmi klaster yondashuvi, texnoparklar faoliyati, startap ekotizimlari, raqamli platformalar va davlat-xususiy hamkorlik (PPP) shakllarida namoyon boʻladi.

Kichik va oʻrta biznes integratsiyasi quyidagi bosqichlarda amalga oshiriladi: birinchidan, ishlab chiqarish va xizmat koʻrsatish resurslarini birlashtirish; ikkinchidan, innovatsion faoliyatni muvofiqlashtirish va tajriba almashish; uchinchidan, bozor segmentlarini birgalikda egallash va raqobat ustunliklarini yaratish. Ushbu bosqichlarning har biri iqtisodiy samaradorlikni oshirishga, yangi ish oʻrinlari yaratishga hamda eksport salohiyatini kuchaytirishga xizmat qiladi.

Oʻzbekiston Respublikasi sharoitida kichik va oʻrta biznesning innovatsion integratsiyasi davlat siyosatining muhim yoʻnalishlaridan biridir. Prezident Shavkat Mirziyoyev tomonidan ilgari surilgan “Yangi Oʻzbekiston – innovatsion taraqqiyot yoʻlida” gʻoyasi doirasida raqamli iqtisodiyot, texnoparklar tarmogʻini kengaytirish, startap loyihalarni moliyalashtirish, yoshlar va ayollar tadbirkorligini qoʻllab-quvvatlashga qaratilgan dasturlar amalga oshirilmoqda.

Statistik maʼlumotlarga koʻra, 2020–2024-yillar oraligʻida Oʻzbekistonda kichik biznesning yalpi ichki mahsulotdagi ulushi 47,2 foizdan 52,8 foizgacha, oʻrta biznesning ulushi esa 18,5 foizdan 21 foizgacha oshgan. Bu koʻrsatkichlar kichik va oʻrta biznes integratsiyasining bosqichma-bosqich shakllanib borayotganidan dalolat beradi.

Tahlillar shuni koʻrsatadiki, integratsiya natijasida korxonalar oʻzaro resurs almashuvi orqali ishlab chiqarish xarajatlarini 15–20 foizga kamaytiradi, innovatsion mahsulotlar ulushi 10–12 foizga ortadi va eksport hajmi oʻrtacha 50 foizga koʻpayadi. Bunday koʻrsatkichlar kichik biznesning yirik tizimlarga bogʻlanishi va oʻrta biznes bilan sinergiya hosil qilishi natijasida yuzaga keladi.

Oʻzbekistonning qator hududlarida bunday integratsiya amaliyoti muvaffaqiyatli yoʻlga qoʻyilgan. Masalan, Toshkent viloyatidagi “Technopark” innovatsion majmuasida oʻrta sanoat korxonalari bilan kichik ishlab chiqaruvchilar oʻrtasidagi kooperatsiya natijasida 2024-yilda 6000 dan ortiq yangi ish oʻrni yaratildi. Xorazm viloyatida “Agroklaster” tizimi orqali 70 dan ortiq kichik fermer xoʻjaliklari oʻrta biznes korxonalari bilan integratsiyalashib, qishloq xoʻjaligi mahsulotlari eksportini 1,5 baravar oshirdi.

Integratsiyaning nazariy asosini M. Porterning “Klaster raqobat modeli”, P. Druckerning “Innovatsion menejment nazariyasi” va J. Shumpeterning “Yaratuvchan destruktsiya” konsepsiyasi tashkil etadi. Bu nazariyalarga koʻra, iqtisodiy oʻsishning yangi bosqichi faqat texnologik yangilik va bilimga asoslangan tarmoqlarda yuz beradi. Shu bois kichik va oʻrta biznesning bir-biri bilan hamkorligi innovatsiyalarni tezroq joriy etish uchun zarur shart-sharoitni yaratadi.

Bugungi kunda Oʻzbekistonda innovatsion infratuzilma tizimi shakllanmoqda. Mamlakat boʻylab 18 ta texnopark, 45 ta biznes-inkubator va 12 ta innovatsion fond faoliyat yuritmoqda. Ularning har biri kichik va oʻrta biznes integratsiyasini rivojlantirishda muhim rol oʻynaydi. Ayniqsa, “IT-Park” tizimi raqamli startaplarni oʻrta ishlab chiqarish kompaniyalari bilan bogʻlaydi, bu esa yangi texnologiyalarni amaliyotga tatbiq etish imkonini beradi.

Integratsiya jarayonining yana bir muhim yoʻnalishi – bu raqamli iqtisodiyotga oʻtish. Raqamli platformalar yordamida kichik korxonalar moliyaviy xizmatlardan, marketing

tahlilidan, logistika tizimidan samarali foydalanish imkoniyatiga ega bo'ladi. Masalan, "my.gov.uz" va "business.gov.uz" tizimlari orqali minglab tadbirkorlar o'z faoliyatini ro'yxatdan o'tkazish, soliq hisobotlarini topshirish va eksport uchun sertifikat olish jarayonlarini onlayn amalga oshirmoqda.

Kichik va o'rta biznes integratsiyasining samaradorlik modelini quyidagi asosiy komponentlar tashkil etadi:

Resurs integratsiyasi – moliyaviy, inson kapitali va ishlab chiqarish resurslarini birlashtirish orqali xarajatlarni kamaytirish va sinergiya yaratish;

Innovatsion integratsiya – ilmiy-tadqiqot markazlari, startaplar va o'rta biznes o'rtasida texnologik hamkorlikni rivojlantirish;

Bozor integratsiyasi – umumiy brend, marketing tarmog'i va eksport infratuzilmasini shakllantirish;

Raqamli integratsiya – sun'iy intellekt, Big Data, IoT kabi texnologiyalar asosida biznes jarayonlarni avtomatlashtirish.

Ushbu komponentlar o'zaro bog'liq holda ishlaydi va natijada korxonaning innovatsion samaradorligi, raqobatbardoshligi hamda iqtisodiy barqarorligi ortadi.

Integratsiya samaradorligini baholashda "Biznes Sinergiya Indeksi (BSI)" kabi kompleks ko'rsatkichlar joriy etilishi maqsadga muvofiq. Ushbu indeks korxonalar o'rtasidagi resurs, texnologiya va axborot almashinuvi darajasini, shuningdek, umumiy iqtisodiy natijalarni baholash imkonini beradi.

Biroq, amaliyotda ayrim to'siqlar mavjud. Kichik biznes korxonalarining moliyaviy resurslarga cheklangan kirish imkoniyati, innovatsion texnologiyalarni sotib olishdagi qiyinchiliklar, intellektual mulkni himoya qilish tizimining zaifligi integratsiya jarayonini sekinlashtirmoqda. Shu sababli davlat tomonidan innovatsion loyihalar uchun grantlar, soliq imtiyozlari, subsidiyalar va kafillik mexanizmlarini kengaytirish zarur.

Kichik va o'rta biznes integratsiyasining istiqbolli yo'nalishlaridan biri bu Triple Helix modeli – ya'ni "universitet–biznes–davlat" hamkorligi asosida innovatsion tizim yaratishdir. Bu modelda ilmiy tadqiqot muassasalari yangi texnologiyalar ishlab chiqadi, biznes ularni amaliyotga joriy etadi, davlat esa institutsional va moliyaviy yordam ko'rsatadi.

Xulosa o'rnida aytish mumkinki, innovatsion iqtisodiyot sharoitida kichik va o'rta biznes integratsiyasi nafaqat iqtisodiy o'sish, balki ijtimoiy barqarorlik va texnologik mustaqillikni ham ta'minlaydi. Integratsiya orqali yaratilgan sinergiya effekti yangi qiymat zanjirlarini shakllantiradi, raqamli transformatsiyani tezlashtiradi va milliy iqtisodiyotning global raqobatbardoshligini oshiradi. O'zbekiston uchun eng muhim vazifa – integratsiyani tizimli darajada rivojlantirish, ilm-fan va ishlab chiqarish o'rtasidagi uzviy aloqani mustahkamlash, startap va klaster tarmoqlarini kengaytirish hamda ularni xalqaro innovatsion maydonga olib chiqishdan iboratdir.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. Shumpeter, J. A. (1934). The Theory of Economic Development: An Inquiry into Profits, Capital, Credit, Interest, and the Business Cycle. Harvard University Press.
2. Porter, M. E. (1990). The Competitive Advantage of Nations. New York: Free Press.
3. Drucker, P. F. (1985). Innovation and Entrepreneurship: Practice and Principles. Harper & Row, Publishers.

4. OECD. (2023). SME and Entrepreneurship Outlook 2023. Paris: OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/9789264309889-en>
5. World Bank. (2024). Innovation and Small Business Integration Report. Washington, DC: World Bank Publications.
6. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti. (2022). "Yangi O'zbekiston taraqqiyot strategiyasi to'g'risida"gi PF-60-son Farmon, 28-yanvar 2022-yil. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining rasmiy veb-sayti.
7. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti. (2018). "Tadbirkorlik faoliyatini qo'llab-quvvatlash va himoya qilish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PF-5418-son Farmon, 15-aprel 2018-yil. Lex.uz — O'zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari ma'lumotlari milliy bazasi.
8. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori. (2018). "Kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirish mexanizmlarini takomillashtirish to'g'risida"gi PQ-3770-son Qaror, 5-iyun 2018-yil. Lex.uz.